

find many such reports in the Western press that this and that officer, Mr. B. K. Nehru, Mr. Jha or somebody there, had been pleading for economic aid on the ground that unless you give aid India might go the China way or some other way. And this they quote in the American Senate also. I think these are material factors which the Government of India should take into account when they deal with their diplomatic personnel in other countries, especially in a country where their words are liable to be distorted in this particular manner.

MR. CHAIRMAN: It seems to me that the Prime Minister has made it clear that nothing of the kind is going to happen.

मंगला बांध के निकट एक हवाई अड्डे का निर्माण

*४. श्री नवाबसिंह चौहान : क्या प्रधान मंत्री यह बताने की कृपा करेंगे कि :

(क) क्या सरकार को ज्ञात है कि पाकिस्तान सरकार काश्मीर के पाकिस्तान द्वारा अधिभूत क्षेत्र के मीरपुर जिले में मंगला बांध के निकट एक बड़े हवाई अड्डे का निर्माण करने जा रही है ; और

(ख) यदि हां, तो इस संबंध में वास्तविक स्थिति क्या है और क्या इससे हमारे देश की सुरक्षा पर प्रतिकूल प्रभाव पड़ने की आशंका है ?

t [CONSTRUCTION OF AN AERODROME NEAR MANGLA DAM

*4. SHRI NAWAB SINGH CHAUHAN: Will the PRIME MINISTER be pleased to state:

(a) whether Government are aware that the Pakistan Government is going to construct a big aerodrome near Mangla Dam in the Mirpur district.

the Pakistan-held territory of Kashmir; and

(b) if so, what is the actual position in this regard and whether it is likely to have an adverse effect on the security of our country?]

बंदेशिक-कार्य मंत्रालय में उपमंत्री (श्री दिनेश सिंह) : (क) जो रिपोर्ट मिली है, उनके अनुसार मंगला बांध के पास ही एक हवाई अड्डा बनाया जा रहा है।

(ख) इस हवाई अड्डे के बनने से पाकिस्तान अधिभूत काश्मीर में पाकिस्तान की सैनिक शक्ति बढ़ जायेगी और उसकी वजह से हमारी सुरक्षा को खतरा हो सकता है।

t THE DEPUTY MINISTER in THE MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS (SHRI DINESH SINGH): (a) According to available reports an aerodrome is being constructed near the site of Mangla Dam.

(b) The construction of this aerodrome will add to the military potential of Pakistan in Pakistan-occupied Kashmir and therefore could be a threat to our security.]

श्री नवाबसिंह चौहान : क्या इस संबंध में कोई कार्यवाही करना भारत सरकार ने आवश्यक समझा ? अगर समझा तो क्या कार्यवाही की गई ?

श्री दिनेश सिंह : हमने इस मामले को सिविलियन काउंसिल के सामने रखा है और उनसे कहा है कि यह उचित नहीं है।

شہری اے - ایم - طارق : کیا میں

وزیر معاملات خارجیہ سے جان سکتا ہوں کہ کیا یہ حقیقت ہے کہ یہ ہوائی اڈا وہی کمپنی تعمیر کر رہی ہے جو ملنگلا ڈیم کو بنا رہی ہے اور کیا یہ بھی

درست ہے کہ ہوائی اڑے ایسے جہازوں کے لئے بنایا جا رہا ہے جو صرف جنگ کے کام آسکتے ہیں اگر یہ درست ہے تو کیا حکومت ہلدوستان حکومت امریکہ کے نوٹس میں اس مسئلہ کو لائی ہے جبکہ حکومت امریکہ نے ہمیں یہ گارنٹی دی ہے کہ پاکستان کو ایسی کوئی چیز مہیا نہیں کی جائے گی جو جنگ کے لئے ہلدوستان کے خلاف استعمال کی جائے۔

†[**آئی ۴۰ ۴۴۰ تاریخ :** کیا میں وزیر مواصلات خراجا سے جان سکتا ہوں کہ کیا یہ ہنگامہ ہے کہ یہ ہवाई اڈا وہی کمپنی تیار کر رہی ہے جو بنگلہ ڈیم کو بنا رہی ہے اور کیا یہ بھی درست ہے کہ ہवाई اڈا ان جہازوں کے لیے بنایا جا رہا ہے جو سیکرٹ جگہ کے کام آسکتے ہیں؟ اگر یہ درست ہے تو کیا بھارتی ہندوستان بھارتی امریکا کے نوٹس میں اس مضمون کو لائی ہے؛ جبکہ بھارتی امریکا نے ہمیں یہ گارنٹی دی ہے کہ پاکستان کو ایسی کوئی چیز مہیا نہیں کی جائے گی جو جنگ کے لیے ہلدوستان کے لیے آئے؟]

آئی جواہرلال نہرو : پہلا حصہ اس سوال کا ہے اسکا جواب یہ ہے کہ میں اس سے نہیں کہتی کہ وہی کمپنی دو تین باتوں پر تیار ہے۔ یہ سب تو یہ ہے کہ یہ ہوائی اڈا خالی لڑائی کے کام کے لیے ہو، لڑائی کے ہوائی اڈوں کے کام کے لیے ہو، میں اس سے نہیں کہتی کہ وہی ہوائی اڈا ہو، جاہل ہے، اس سے آسان طور سے دو تین کام ہو سکتے ہیں اور ہو سکتا ہے کہ لڑائی کے لیے کچھ خاص قسم کے ہوائی اڈوں کے لیے زیادہ بڑے اڈے چاہیے۔ بھارتی، کسی طرح یہ ہمارے لیے آتے

کی بات ہے کہ یہ اڈے ہمارے سرحد پر نہیں بلکہ ہماری زمین پر، اور یہ اس وقت پاکستان کے علاقے میں ہے، بنائے جائیں۔

آئی جواہرلال نہرو : کیا یہ یہ سب کچھ کسی بھارتی کمپنی کے لیے ہی بنایا جا رہا ہے؟ اگر یہ سچی ہے تو کیا ۴۰ ۴۴۰ کے طریقے سے اس سب سے کچھ جانکاری حاصل کی گئی ہے کہ یہ کتنا بڑا پروژیکٹ ہے، کتنا بڑا نہیں ہے اور کہاں سے اس کے لیے خرچ کیا گیا ہے؟ پاکستان کو اس سے خبر ہے یا کیا کسی خارجی حکومت نے اس کے لیے مدد دی ہے؟

آئی جواہرلال نہرو : اس کا جواب دینا مشکل ہے، یہ ہوائی اڈا بنگلہ ڈیم کے قریب بن رہا ہے۔ ممکن ہے کہ وہاں سامان لے جانے کے لیے بھی اس کا استعمال ہو۔ جہاں تک اس کا سوال ہے کہ اس کے لیے بھارتی امریکا سے اس کے لیے کیا کیا گیا ہے، اور کہاں کہاں سے اس کے لیے خرچ کیا گیا ہے، یہ کہنا سب سے مشکل ہے۔

سوالیہ - ایم - طارق : میں یہ جاننا چاہتا ہوں کہ جوسا وزیر اعظم صاحب نے فرمایا ہے شاید ان کو معلوم نہیں ہے - انہوں نے یہ فرمایا کہ یہ ہوائی اڈا شاید اس لئے بنایا جا رہا ہے کہ مگلا تھم کے لئے سامان لایا جائے۔ یہ حقیقت نہیں ہے - مگلا تھم ایک ایسی جگہ بن رہا ہے جہاں ٹرانسپورٹ - گاڑیاں اور ریل وغیرہ سب جا رہے ہیں - دراصل سوال یہ ہے کہ یہ جو ہوائی اڈا بن رہا ہے یہ ان ہوائی اڈوں میں سے ایک ہے جو حکومت امریکہ کی امداد سے پاکستان

में और नाम नभक आक कश्मिर में
 भुईं चरु हैं - असी सलसु में
 अक हुअी अडे कलकत में भी तेमिर
 कल कल है - ये स सहुअी अडे
 हुंदुस्तान की आरुी के लुई खुरे हैं-
 अ तसु चीरु कु सुनुडर रकुते हुने
 कल कुकुत हुंदुस्तान ने अ सलसु
 में कुकुत अरुके कु सुतल कल है
 के ये स चीरु हु रहु हैं - अरु
 कल है तु अ क कुकुत अरुके
 ने कल डल है -

श्री ए० एम० तारुक : मैं यह
 जानकारी चाहता हूँ कि जैसा बजरे आजम
 साहब ने फरमाया है शायद उनको मान्य
 नहीं है—उन्होंने यह फरमाया है कि यह
 हवाई अड्डा शायद इसलिये बनाया जा रहा है
 कि मंगला डाम के लिये सामान लाया जाय।
 यह हकीकत नहीं है। मंगला डाम एक ऐसी
 जगह बन रहा है जहाँ ट्रांसपोर्ट-गाड़ियाँ और
 रेल बगैरा सब-जा रहे हैं। दरअसल सब
 यह है कि यह जो हवाई अड्डा बन रहा है
 यह उन हवाई अड्डों में से एक है जो हुकूमत
 अमरीका की इमदाद से पाकिस्तान में और
 नामनिहाद आजाद काश्मीर में बनाये जा
 रहे हैं। इसी सिलसिले में एक हवाई अड्डा
 गिलगित में भी तामिर किया गया है। यह
 सब हवाई अड्डे हिन्दुस्तान की आजादी के
 लिये खतरा हैं। इन तमाम चीजों को मदे-
 नजर रखते हुये क्या हुकूमते हिन्दुस्तान ने
 इस सिलसिले में हुकूमते अमरीका को मुतला
 किया है कि ये सब चीजें हो रही हैं। अगर
 किया है तो उसका जवाब हुकूमते अमरीका
 ने क्या दिया है ?]

श्री जवाहरलाल नेहरू : मुमकिन है ये
 बातें हों जो माननीय सदस्य ने कहीं।

[] Hindi transliteration.

हमने इस आम बात की तरफ अमेरिका की
 हुकूमत को तबज्जह कई दफा दिलाई है और
 उनका जवाब ऐसा ही मिला है कि वे नहीं
 चाहते कोई ऐसी हमलावर बात पाकिस्ता
 करे, माकूल हो या न हो। जवाब उनका यही
 हुवा है।

SHRI BHUPESH GUPTA: The hon.
 Minister has said that the Government
 does not know who is supplying the fund
 or the building materials and so on. Since
 the Government do not know such things,
 may I know, Sir, whether they made any
 enquiries from the State Department of
 the United States of America as to
 whether they could throw some light on
 this subject?

SHRI DINESH SINGH: Probably my
 answer was not clearly understood. I
 mentioned that we do not know who all
 supply funds to Pakistan. We know that
 America has supplied funds for military
 aid, but -it is rather difficult to say exactly
 how much is spent where. That is what I
 have said.

SHRI BHUPESH GUPTA: I am quite
 clear that such a dam could not be
 constructed in Pakistan or even in our
 country without any external assistance
 and equipment being imported. If that is
 so, then does it not stand to reason that
 Indian diplomatic missions abroad should
 make enquiries from the countries which
 are likely to supply such things and find
 out what exactly is the position, all the
 more so when the American diplomatic
 personnel here call on the External
 Affairs Ministry every day to find out
 where we are buying our planes from?

MR. CHAIRMAN: It seems to me that
 the Prime Minister made it clear that the
 matter has been represented, some sort of
 reply has been received and probably no
 further enquiry was desirable.

SHRI BHUPESH GUPTA: I would like
 to know what sort of reply it was.

SHRI JAWAHARLAL NEHRU: Everyone knows, and I suppose the hon. Member has also heard of it, that Pakistan is being helped, given military aid, by the United States Government. This aid is largely used for the construction of airfields and other installations. So, one can presume with a measure of certainty that this is being done with the aid given by the United States Government. And in addition to that, the Mangla dam scheme is being helped by the World Bank. I do not know whether it is considered to be a part of the Mangla dam scheme or separately. We cannot have details of this and we cannot ask for details from the United States Government. All we can do is to express our apprehension that these things are likely to be harmful to India's interests.

SHRI BHUPESH GUPTA: Since the matter is before the Security Council and since the United States is a permanent member of the Security Council, did the Government point out to the United States that any kind of assistance in this matter in the way they have been doing is tantamount to flouting in some respects the decisions or the resolutions of the Security Council with regard to Kashmir?

SHRI JAWAHARLAL NEHRU: We have not pointed that out.

SHRI H. V. TRIPATHI: Is there any other effort being made besides writing to the Security Council protesting against this development?

SHRI DINESH SINGH: I am not quite sure what other efforts can be made in an area which is being occupied by another country. Since the matter is before the United Nations we protested to the United Nations.

SHRI JAI NARAIN VYAS: When was this matter referred to the Security Council and what was their reaction?

SHRI DINESH SINGH: This matter was referred to the Security Council on three occasions between 1957 and

1959, and again our permanent representative mentioned it in his speech, on the 3rd of May 1962.

SHRI JAI NARAIN VYAS: What are their reactions?

SHRI JAWAHARLAL NEHRU: We do not know, Sir.

شہری اے۔ ایم۔ طارق : ایہیں وزیر

اعظم صاحب نے فرمایا کہ منگلادھم جو پاکستان میں بنایا جا رہا ہے وہ ورلڈ بینک کے تحت بنایا جا رہا ہے۔ میں سرکار سے پوچھنا چاہتا ہوں کہ ہمارا ورلڈ بینک کافی تعلق ہے اور ہم اس کی تعمیر میں کافی چلندہ دیتے ہیں تو کیا ورلڈ بینک سے یہ معلوم کرنے کی کوشش کی گئی ہے کہ وہ منگلادھم کے پاس ہوائی اڈا بنا رہا ہے یا نہیں۔

[**श्री ए० एम० तारिक :** अभी वजीरे आज़म सह ने फरमाया कि मंगला डाम जो पाकिस्तान में बनाया जा रहा है वह वर्ल्ड बैंक के तहत बनाया जा रहा है। मैं सरकार से पूछना चाहता हूँ कि हमारा वर्ल्ड बैंक से काफी ताल्लुक है और हम उसकी तामीर में काफी चन्दा देते हैं तो क्या वर्ल्ड बैंक से यह मालूम करने की कोशिश की गई है कि वह मंगला डैम के पास हवाई अड्डा बना रहा है या नहीं ?]

श्री जवाहरलाल नेहरू : जी नहीं, इस तरह की बात पूछना मूनासिब नहीं समझता हूँ। खास बात यह है कि मंगला डैम एक बड़ा तजवीज है और उसमें बहुत रकमा खर्च होगा। इसको बनाने में वर्ल्ड बैंक और दूसरे मुक्त मदद कर रहे हैं। यह मालूम नहीं कि उसी रूप से यह हवाई अड्डा बनाया जा रहा है या कोई अलग से स्कीम है। मुमकिन है उसमें से ही बनाया जा रहा हो

[] Hindi transl.teration.